
Вчені та наукові спільноти

Т.О. Кисільова

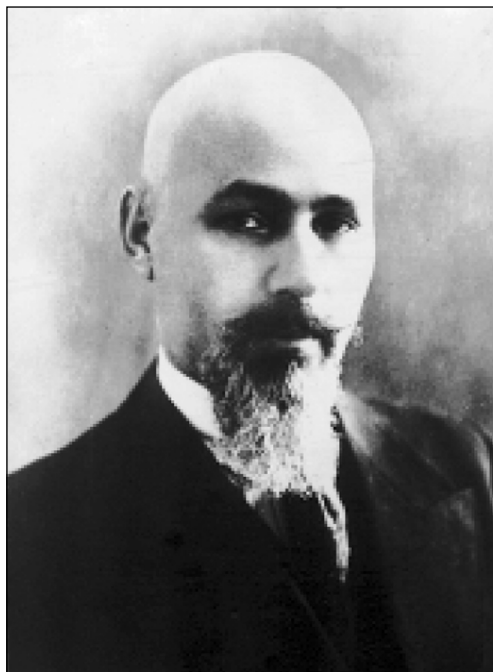
Г.О. Хармандар'ян: напівзабута постать української медичної рентгенології

Досліджено життєвий шлях і науковий доробок відомого вченого і організатора рентгенівської і онкологічної допомоги в Україні лікаря-рентгенолога, професора Г.О. Хармандар'яна. За архівними матеріалами вперше розглянуто невідомі сторінки його життя і діяльності

Історія становлення та розвитку медичної рентгенології в Україні містить ще багато білих плям. Під час дослідження історії розвитку цієї галузі науки виявляються й постаті, які в свій час зробили значний внесок у неї, але з різних причин були забуті. Одним з таких вчених та організаторів медичної рентгенології є Гурген Оганесович (Іванович) Хармандар'ян.

Причина, через яку цей визначний діяч як і наукової, так і організаційно-наукової сфер не згадувався довгі роки, дуже проста: він був репресований у 1939 році за обвинуваченням в участі у контрреволюційній діяльності [1, 2]. Але його значний внесок у розвиток наукової рентгенології, онкології та організацію протиракової боротьби в Україні й взагалі у Радянському Союзі не може й не повинен залишитися поза історією розвитку цього напрямку.

Огляд літератури з досліджуваної теми виявив відсутність ґрунтовного аналізу діяльності Г.О. Хармандар'яна. Публікації, присвячені постаті відомого вченого, зводяться фактично до двох невеличких ювілейних статей [3, 4], які не мають ніяких документальних посилань. У статті

в УРЖ, присвяченій пам'яті вченого [3], вперше досить детально розглянуто його життєвий шлях, але наведені дані потребують уточнення й доповнення. Так, вказано, що Г.О. Хармандар'яна було репресовано у 1937 році, а загинув він у 1940 р. Але згідно списків розстріляних та похованих на цвинтарі «Комунарка» у

Москві Г.О. Хармандар'яна було страчено 15 квітня 1939 р. [1, 2].

Враховуючи вищенаведене, метою даної роботи було більш детальне дослідження життєвого шляху та наукового доробку видатного організатора рентгенівської і онкологічної допомоги в УРСР, лікаря-рентгенолога, професора Г.О. Хармандар'яна.

Для досягнення цього необхідно було встановити відповідну репрезентативну джерельну базу. Були використані матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади (ЦДАВОВ) України, а також інші джерела та література за розглядуваною проблемою.

На початку дослідження виявилось, що вірменське прізвище Хармандар'ян у різних документах має різні варіанти написання, що дуже ускладнює пошук. Так, було виявлено наступні варіанти написання прізвища цього вченого: Хармандар'ян, Хармандарян, Хармадар'ян, Хармадарянец, Хармандарянец, Хармандар'янц. Тому важливою і копіткою була робота з ідентифікації осіб, що приховувалися за цими прізвищами.

У ЦДАВОВ України нами знайдено особисту справу Хармандар'яна Г.О. В анкетному листі, складеному та підписаному 08.01.1925 р., про себе Гурген Оганесович наводить наступні відомості [5, арк.1,2].

«1. Фамилия Хармандарян Имя Гурген Отчество Оганесович (Иванович)

2. Год рождения 1893 месяц и число 15 марта

3. Место рождения гор.Ахалкалак Тифлисской губернии

4. Национальность армянин

5. Родной язык армянский

6. Умеете ли по-русски говорить, читать, писать

по-украински говорить, читать, писать

на каких еще языках умеете на турецком говорить, на немецком читать

7. Род занятий или профессия врач

8. Где и когда получили образование
а) нижнее в Ка<>зманской городской школе

б) среднее Тифлисской 3-ей мужс. гимназии

в) высшее в Мед.акад и Харьковском Университет[е]

9. Ваша специальность рентгенология стаж в ней с 1914 года

10. Отношение к воинской повинности и где состоите на военном учете в Харьковском губвоенкомате

11. Служили ли в старой армии, где, сколько времени и в качестве кого

С 1915г. по 1918 г. младшим врачом полка, врачом для <> эваку. и старшим врачом полка

12. Служили ли в Красной армии, где, сколько времени и в качестве кого нет

13. Где жили и служили: а) до 1917 г. в Кавказкой армии врачом полка

(19 туркестанский стрелковый полк мл. врачом)

б) с 1917 г., до поступления на последнюю службу на <>, в полку в Армении и в Харькове. С 1919 года на Юж.ж.дорогах и в 9 Сов.госпит.

14. Работаете ли где по совместительству в Украинской рентгеновской академии.

15. Имеется ли у Вас недвижимое имущество, где и какое нет

16. Были ли под судом, когда, почему, каков приговор нет

17. Состав Вашей семьи и чем занимаются члены семьи (каждый отдельно) мать ничем не занимается (дом. хозяйство), жена врачом, дочь 7 лет. Брат студент-технолог.

18. № профбилета какого союза Медсантруд. Если не состоите в профсоюзе, то почему

19. Партийность коммунист с како-го года 1920 № партбилета 277336

Если состояли в других партиях, то в каких и когда с 1908 г. в партии С-Р.

20. Каким репрессиям подвергались в дореволюционное время обыскам и аресту за принадлежность к партии С-Р.

21. Адрес Ваш постоянный Пушкинская 53 Харьков временный...

22. Кем приняты на работу и по чьей рекомендации направлен по рекомендации <><> и железнодорожников

23. Вступление на службу 1921 год.

Подпись Хармандарьян»

У статті, присвяченій пам'яті Г.О. Хармандар'яна [3], зазначено, що він навчався у Військово-медичній академії у Петербурзі, потім на медичному факультеті у Дерпті (Юр'єв), але чомусь не вказано, що закінчив він Харківський університет. Також повідомляється, що з 1918 року Г.О. Хармандар'ян працював під керівництвом видатного рентгенолога С.П. Григор'єва. Виникає питання, чому при формуванні штатів Української рентгенологічної академії (УРА) С.П. Григор'єв не запросив свого учня до роботи. Прізвища Г.О. Хармандар'яна немає у списку найпершого особового складу Української рентгенологічної академії, затвердженого наказом № 90 від 28.06.1920 р. [6, арк.20]. У той час він працював на Південній залізниці начальником відділу шляхів сполучення, а з 5 серпня 1925 року завідувачим відділом транспортної медицини НКОЗУ [5, арк.3].

Перший директор УРА С.П. Григор'єв помер 28 жовтня 1920 року. Після смерті С.П. Григор'єва Українську рентгенологічну академію певний час очолював Юрій Петрович Тесленко-

Приходько (1920—1922), а потім з 15 березня 1922 року — професор Л.В. Орлов. У списках співробітників Рентгенологічної академії на 27 грудня 1922 року Г.О. Хармандар'ян також не значиться [7, арк.5]. Але вже у 1923 році після смерті Л.В. Орлова він очолив цей науковий заклад, причому, як виявилось за анкетною, працював за сумісництвом [5, арк.1]. У той час УРА розташовувалася у Харкові за адресою вул. Пушкінська, 53. Як свідчать дані з автобіографії Хармандар'яна, у 1925 році він мешкав у будинку академії.

Після смерті С.П. Григор'єва розбудова Української рентгенологічної академії йшла повільно і не за планом, накресленим першим директором, про що повідомляв свого часу НКОЗ України професор Л.В. Орлов [8, арк.62]. Призначення Г.О. Хармандар'яна директором УРА виявилось дуже вдалим. Завдяки великому організаційному таланту, творчій ініціативі та енергійності йому вдалося вирішити багато складних питань. В архівах збереглися листи Г.О. Хармандар'яна в НКОЗУ, в яких він висвітлює основні проблеми довіреного йому наукового закладу (нестача обладнання та рентгенівських плівок й необхідність виділення коштів для закупівлі їх за кордоном [9, арк.4]; замалі приміщення та нестача персоналу [9, арк. 4, 47] тощо) та накреслює шляхи їх розв'язання.

Протягом кількох років він зміг реорганізувати академію і розширити її структуру, були започатковані нові наукові теми, почалася підготовка спеціалістів—рентгенодіагностів та рентгенотерапевтів, щороку організувалися курси для лікарів суміжних спеціальностей. У 1925 р. академію було перейменовано на Український рентгенологічний і радіологічний інститут.

Зусилля, докладені у справі розбудови наукового закладу, дали певні результати. На засіданні Президії Укрнауки від 19 вересня 1925 року постановили: «заресструвати Рентгенологічний та Радіологічний інститут в число наукових установ по лінії Комісаріату Охорони Здоров'я» [9, арк.9].

Крім вирішення організаційних питань академії, Г.О. Хармандар'ян приймав активну участь у медичному науковому житті, різних медичних з'їздах та нарадах. Як завідуючий відділом транспортної медицини НКОЗУ він опікується також медико-санітарною організацією на транспорті.

У 1925 році його було обрано членом Організаційного комітету I Всеукраїнського з'їзду терапевтів [10, с. 1209], наміченого на 10 січня 1926 року в Харкові. Також він був делегатом III Всесоюзного з'їзду рентгенологів та радіологів, який відбувся 20—25 травня 1925 року в Ленінграді, приймав участь у нараді по боротьбі зі злочинними новоутвореннями, що відбувалася з 26 червня по 1 липня 1925 р. Звіт про роботу з'їзду за підписом А. Лемберга, Б. Розенцвейга та Г. Хармандар'яна було надруковано в газеті «Врачебное дело» [10]. З 23 жовтня по 5 листопада 1925 р. Гурген Оганесович відвідав Москву для участі у Всесоюзному з'їзді лікарів-транспортників [5, арк. 15], а з 5 по 6 листопада 1925 р. — Катеринослав для участі у з'їзді здоров'ї Катерининських залізниць [5, арк. О-А]. Вражаюча працездатність!

На початку 1926 року, як видно з посвідчення № 20497 від 18.01.1926 р. [5, арк.18], «Гурген Оганесович Хармандар'ян відпущен Народним Комісаріатом Охорони Здоров'я Української Соціалістичної Радянської Республіки в наукову командировку за кордон, що під-

писом та печаткою свідчиться». Свої враження щодо стану медичної рентгенології та радіології у відвіданих країнах (Німеччина, Швеція, Франція) Г.О. Хармандар'ян доповів на одній з наукових конференцій Українського рентгенологічного і радіологічного інституту ім. д-ра С.П. Григор'єва [11].

За короткий час очолюваний Хармандар'яном інститут став основним центром організаційно-методичної, наукової і педагогічної роботи з рентгенології, радіології і онкології в Україні, також були створені філії інституту у Дніпропетровську, Одесі та Донецьку [12]. У 1926 році було видано перший збірник праць інституту «Экспериментальная и клиническая рентгенология», в який увійшли й роботи його філій. На базі інституту у 1931 році був організований рентгенологічний технікум для підготовки рентгенівських лаборантів і техніків.

З 1925 р. Гурген Оганесович стає членом правління видавництва «Наукова думка», з 1928 р. очолює кафедру 1-го Харківського медичного інституту. Того ж року за ініціативою Г.О. Хармандар'яна у Харкові почав виходити журнал «Вопросы онкологии», редагований Гургеном Оганесовичем майже 10 років. Цей друкований орган мав велике значення для розвитку наукової онкології та організації протиракової боротьби. Журнал публікував результати новітніх розробок з питань експериментальної та клінічної онкології. У 1928 р. Г.О. Хармандар'яна було обрано головою Української спілки рентгенологів і радіологів, а наступного року він стає членом колегії НКОЗ України.

Можна відзначити цілий ряд його праць, присвячених питанням організації рентгенівської і онкологічної допомоги у СРСР та підготовці лікарів за цими напрямками [13—17].

Розширення мережі рентгенівських кабінетів, створення науково дослідних рентгенорадіологічних інститутів (Харків, Київ) і відповідних кафедр в медичних інститутах сприяли швидкому розвитку рентгенології та радіології в Україні. Таким чином, V Всесоюзний з'їзд рентгенологів і радіологів 18—23 травня 1928 року відбувся у Києві не випадково. Головою Організаційного комітету було обрано Г.О. Хармандар'яна, що підтверджує його чималий внесок у розвиток цієї науки в республіці. Але по закінченні з'їзду не вдалося, як планувалося, надрукувати матеріали з'їзду в Києві й з великою затримкою це зробили в «Вестнике рентгенологии и радиологии», також виникли питання щодо фінансового звіту [18]. Після цього з'їзду Г.О. Хармандар'ян у складі офіційної делегації повинен був їхати на міжнародний з'їзд у Стокгольм у липні 1928 р., але за нашими даними ця поїздка з не з'ясованих поки що причин не відбулася [19].

Незважаючи на організаційні труднощі, Гурген Оганесович був ініціатором проведення ще декількох форумів фахівців: наради онкологів України 1931 р., на якій за пропозицією Г.О. Хармандар'яна прийнято рішення про організацію у Радянському Союзі онкологічних диспансерів як центрів протиракової боротьби; I та II українських з'їздів рентгенологів та радіологів у Харкові у 1931 та 1936 рр.; I Всесоюзного з'їзду онкологів 1931 р. у Харкові, у роботі якого він брав активну участь; Першої всеукраїнської конференції рентгенологів та онкологів 1934 р. у Харкові; Української наради з планування науково-дослідної роботи в онкології та рентгенології 1934 р. в Києві.

Також Г.О.Хармандар'ян приймав участь у багатьох міжнародних з'їздах

(у Мадриді, Цюріху), де виступав з доповідями і очолював радянські делегації.

Плідна діяльність Гургена Оганесовича була тим чинником, який сприяв його службовій кар'єрі. У 1932 р. приймається рішення «настановити Хармандар'яна Г.І. на Заступника Народного комісара охорони здоров'я УСРР» (Постанова Президії Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету від 13 березня 1932 року) [20].

У 1936 р. Г.О.Хармандар'ян призначається директором Московського інституту рентгенології та радіології і водночас обіймає посаду головного інспектора Наркомздоров'я СРСР.

Поряд з великою організаційно-науковою роботою Г.О. Хармандар'ян проводив й значну наукову роботу. Всі труди талановитого вченого можна поділити на кілька груп, зокрема з рентгенодіагностики пухлин легенів і внутрішньогрудних пухлин (середостіння та ін.); холецистографії та її клінічної цінності тощо. Ним виконано ряд досліджень, присвячених рентгенодіагностиці захворювань шлунка і кишечника. Особливий інтерес становлять праці з рентгенодіагностики патологічних змін кісткової системи. У своєму науковому пошуку Гурген Оганесович приділяв багато уваги вивченню біологічної дії рентгенівських променів, рентгенотерапії запальних захворювань, а також виразок шлунка і дванадцятипалої кишки. Його численні наукові роботи з онкології і рентгенології друкувалися у багатьох радянських і закордонних медичних журналах.

Найбільш плідною була його співпраця з Н.М. Безчинською, яка після арешту Гургена Оганесовича переїхала у Дніпропетровськ й продовжила свою наукову діяльність в Інституті удоско-

налення лікарів, де пропрацювала до початку Великої Вітчизняної війни.

Окремо слід відзначити роботу проф. Г.О. Хармандар'яна, виконану у співтворстві з відомим психіатром проф. К.І. Платоновим та доц. Н.М. Безчинською у 1933 р. [21], яка й на сьогодні є однією з найбільш цитованих в різних наукових працях, присвячених психотерапії та іншим питанням гіпнотичної дії на функції людського організму.

Під редакцією професора Хармандар'яна вийшов один з перших на Україні посібників, присвячених організації та техніці проведення рентгенологічної допомоги, — «Рентгенодиагностика и рентгенотерапия» [12]. Також він редагував видання матеріалів з'їзду рентгенологів та онкологів України.

Загинув Г.О. Хармандар'ян у розквіті творчих сил. Заарештований 9 березня 1939 року за обвинуваченням у причетності до контрреволюційної організації та шпигунства він був розстріляний 15 квітня 1939 р. у Москві. Поховали його разом з іншими жертвами репресій 1937—1939 років на 24-му кілометрі Калузького шосе поблизу радгоспу «Комунарка» на території колишньої дачі Ягоди [1, 2]. Реабілітований Г.О. Хармандар'ян був 29 жовтня 1955 року.

Звісно, після арешту та страти ім'я Гургена Оганесовича було викреслено з усіх офіційних й неофіційних матеріалів. Прізвище Хармандар'яна взагалі не згадувалося довгі роки [23—26], хоча його керівництво Українським рентгенологічним і радіологічним інститутом було мабуть найдовшим в історії останнього (близько 15 років) і плідним. Складно переоцінити його величезний внесок у розвиток цього закладу та взагалі у розвиток рентге-

нологічної й онкологічної допомоги в Україні.

Наприкінці хотілося б звернутися ще до одного цікавого, але фактично невідомого і недослідженого сюжету, пов'язаного с Г.О. Хармандар'яном. Нам вдалося виявити цікаві документи, що знаходяться в особистій справі Хармадарянца Маклікона Оганесовича [27], та провести їх зіставлення з матеріалами про життя і діяльність Гургена Оганесовича Хармандар'яна.

В анкетному листі М.О. Хармадарянец (*в іншій анкеті Хармадарянци — Т. К.*) надає про себе наступні відомості. Народився 17 січня 1896 року у м. Ахалкалак Тифліської губернії. З 1906 по 1912 рік навчався у Тифліському реальному училищі. У 1912 р. вступив у Петроградський політехнічний інститут на металургійне відділення, де залишався до 1917 року. З 1917 по 1920 рр. знаходився в Закавказзі. У Вірменії був заарештований й знаходився під наглядом за демонстрацію. У РКП з 1919 року, вступив у Харкові. У 1920 р. (*в іншій анкеті у 1921 р. — Т. К.*) для закінчення вищої освіти вступив до Харківського технологічного інституту й закінчив хімічний факультет у 1921 році (*в іншій анкеті у 1922 р. — Т. К.*). По закінченні працював асистентом на кафедрі лісової технології в Тифліському політехнічному інституті, а з 1 серпня 1922 р. перейшов в Харківський сільськогосподарський інститут лекційним асистентом по кафедрі загальної хімії. Одночасно працював на пивоварному заводі Бродкомбінату завідувачим виробничою частиною. З 1926 року був аспірантом при дослідницькій кафедрі неорганічної хімії, а в 1927 році переведений у наукові співробітники цієї кафедри [27, арк.8] (витяг з протоколу засідання Президії Укрна-

уки від 10 грудня 1927 р.). На кафедрі ним був виконаний ряд наукових робіт, результати яких були надруковані або направлені до друку.

Вивчення його автобіографії та порівняння з анкетним листом Г.О. Хармандар'яна, заповненим ним особисто, дозволяє висунути припущення, що Маклікон Оганесович Хармандарянц та Гурген Оганесович Хармандар'ян були братами. Народилися вони в одному і тому ж містечку у Вірменії. В анкетному листі, заповненому Г.О. Хармандар'яном, він вказує що до його сім'ї входить також брат-студент, технолог. З анкети ж М.О. Хармандарянца випливає, що він у 1922 р. закінчив Харківський технологічний інститут. Крім того, обидва вказують постійним місцем проживання одну й ту ж адресу — Пушкінська, 53. А це якраз і була адреса, за якою розміщувалася Українська рентгенівська академія, а далі (з 1925 р.) Державний рентгенологічний і радіологічний інститут.

Залишається незрозумілим, чому брати мали різні написання прізвища. Можливо, плутанина з прізвищами спочатку була випадковою. Порівняйте Хармандар'ян та Хармандарянц. Фактично різниця в одну додану літеру. Тим більше, що навіть в офіційних документах можна зустріти випадки, коли М.О. Хармандарянц був записа-

ний як М.О. Хармандар'ян [27, арк.6], тобто точно з таким прізвиськом, як і Г.О. Хармандар'ян. Отже, висловлена нами думка, що М.О. Хармандарянц (Хармандар'ян) та Г.О. Хармандар'ян були братами, як на наш погляд, виглядає слушною і цікавою гіпотезою, яка потребує подальшого дослідження.

Скоріш за все згодом їх шляхи розійшлися. Але цікаво, що Гурген Оганесович з 1936 року вже працював у Москві, а сліди М.О. Хармандарянца теж простежуються у Москві, але пізніше. Десь у 1950-х роках він працював професором хімії в одному з вищих навчальних закладів Москви. Подальша доля М.О. Хармандарянца поки що невідома.

Проведене дослідження життєвого шляху та наукової діяльності професора Г.О. Хармандар'яна виявило деякі невідомі або маловідомі архівні документи і матеріали, що дозволило більш детально реконструювати біографію та науково-суспільну діяльність цієї видатної людини, талановитого вченого та організатора науки. Між тим залишається ще багато питань, які потребують подальшого вивчення. Залучення нової джерельної бази дозволить скласти більш повну картину розвитку медичної рентгенології в Україні та ролі у цьому процесі Г.О. Хармандар'яна й інших фахівців-рентгенологів.

1. Електронний ресурс: <http://www.ihst.ru/projects/sohist/repress/kom.htm>.

2. Електронний ресурс: <http://www.memo.ru/memory/communarka/list8.htm>.

3. Гурген Ованесович Хармандар'ян (1893—1940) // УРЖ. — 1998. — № 6. — С. 110.

4. Хармандар'ян Гурген Иванович (1893—1940) // Медицинская радиология. — 1991. — № 6. — С. 3.

5. ЦДАВОВ України, ф. 342, оп. 3, спр. 5542.

6. ЦДАВОВ України, ф. 342, оп. 1, спр. 76.

7. ЦДАВОВ України, ф. 342, оп. 1, спр. 1440.

8. ЦДАВОВ України, ф. 342, оп. 1, спр. 1193.

9. ЦДАВОВ України, ф. Р-342, оп. 2, спр. 1222.

10. III Всесоюзный Съезд Рентгенологов и Радиологов // Врачебное дело. — 1925. — № 15—17. — С. 1210—1212.

11. Украинский Рентгенологический и Радиологический Институт // Врачебное дело. — 1927. — № 13. — С. 1017—1018.
12. Рентгенология и онкология / Под ред. проф. Г.И. Хармандарьяна и доц. Б.М. Варшавского. — Харьков, 1937. — 295 с.
13. Хармандарьян Г.И. К вопросу об организации рентгенологической помощи населению и подготовке специалистов-рентгенологов / Хармандарьян Г.И. // Врачебное дело. — 1927. — № 6. — С. 446—447.
14. Хармандарьян Г.О. К вопросу о дозиметрии в рентгенотерапии / Г.О. Хармандарьян // Врачебное дело. — 1927. — № 9. — С. 679—680.
15. Хармандарьян Г.И. Планирование научно-исследовательской работы в области рентгенологии / Хармандарьян Г.И., Ольховская М.В., Лемберг А.А. // Вестник рентгенологии и радиологии. — 1932. — Т. XI. — С. 99.
16. Хармандарьян Г.И. Основные задачи в области рентгенологии, радиологии и онкологии за 2-ю пятилетку / Хармандарьян Г.И. // Вестник рентгенологии и радиологии. — 1932. — Т. XI. — С. 294.
17. Хармандарьян Г.И. Наши основные задачи в области рентгенологии / Хармандарьян Г.И. // Вопросы онкологии. — 1935. — Т. VIII. — С. 129—143.
18. Пятый Всесоюзный съезд рентгенологов и радиологов в Киеве 18—23 мая 1928 года // Вестник рентгенологии и радиологии. — 1929. — Т. VII, вып. 6. — С. 489 — 530.
19. Второй международный съезд рентгенологов // Вестник рентгенологии и радиологии. — 1929. — Т. VII. — С. 73 — 75.
20. ЦДАВОВ України, ф. 2, оп. 1, спр. 578.
21. Хармандарьян Г. И. Эмоции и влияние их на состояние желудка по рентгеногипносугестивному методу / Г.И. Хармандарьян, К. И. Платонов, Н.М. Безчинская // Клиническая медицина. — 1933. — № 1—2. — С. 21—27.
22. Рентгенодиагностика и рентгенотерапия / Под ред. проф. Г.И. Хармандарьяна. — Киев, 1937. — 468 с.
23. Варшавський Б.И. Основні шляхи розвитку рентгенології й радіології на Україні / Б.М. Варшавський // Рентгенологія і онкологія в УРСР. — К.: Держмедвидавництва, 1939. — С. 9—18.
24. Воробьев Е.И. // Очерки развития отечественной радиационной медицины. // Воробьев Е.И., Побединский М.Н. — М, 1972. — 228 с.
25. Материалы по истории рентгенологии в СССР / Под ред. С.А. Рейнберга. — М., 1948. — 322 с.
26. Позмогов А.И. Из истории развития рентгенологии в Украине / А.И. Позмогов // Врачебное дело. — 1993. — № 10—12. — С. 114—117.
27. ЦДАВОВ України, ф. 166, оп. 12, спр. 8161.

Одержано 15.04.2010

Т.А. Киселева

Г.О. Хармандарьян: полузабытая личность украинской медицинской рентгенологии

Изучены жизненный путь и научное наследие известного ученого и организатора рентгеновской и онкологической помощи в Украине врача-рентгенолога, профессора Г.О. Хармандарьяна. С привлечением новых архивных материалов впервые рассмотрены неизвестные страницы его жизни и деятельности.